

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

חומרת העוון של ביזוי תלמידי חכמים שבדורנו

מכיר מספיק את פרטי גוף האדם - באותו רגע הוא יאבד את משרתו, והמבט עליו יהיה ככסיל גמור, יש כאן אנשים שלמדו והתנסו במשך עשרות שנים, ואילו אתה שבקושי קרית ובקושי שנית, ובא להתלמד מהתחלה, חושב כאילו אתה מבין יותר... מה חשובה הדעה שלך ביחס לדעות של אנשים שעברו הרבה יותר ממך ומבינים את עומק העניין בלי שום השוואה.

ומלבד זאת, אנו השומעים בקול גדול ולא עושים חשבונות של מה ומי בודאי נקבל ע"ז שכן, אך אותו 'חכם מחוכם' גם אם יהיה צודק בחשבונותיו - שכן הוא לא יקבל... בתורתנו נצטוונו "תמים תהיה עם ה' אלוקיך", לא להתחכם, אם כולם מבינים שכן אמר אותו גדול למה רק אתה חושב שהנכד עבד עליו? תמים תהיה עם ה'.

הת"ח רואים מה שאין כל אחד יכול לדעת

אנחנו צריכים רק לתאר לעצמנו את ההרגשה המרוממות שמלווה אותנו לאחר סדר רצוף של לימוד, כל שכן לאחר יום שלם של התמדה בלי דברים בטלים, ובן בנו של קל וחומר לאחר שבוע גדוש בדברי תורה בלי להסיח דעת, ולהכפיל את אותה הרגשה בחיים שלמים של שקיעות בתורה בלי הפסק של רגע. איזו יכולת יש לנו לדמיין כזו רוממות הרוח וקרבת אלוקים? אותה רמה רוחנית קטנה שיש לנו, שעל ידה אנו מרגישים כיצד אנו גבוהים ומרוממים ורוחניים הרבה יותר, יש לתלמידי החכמים בכפל כפליים בלי שום השוואה, לאחר שכבר עבדו על עצמם במשך שנים רבות ביגיעה עצומה עם מושגים שכלל לא שייכים אלינו. אם כן איזו זכות יש לאחד שנמצא היכן שנמצא להעזי ולהביע דעה אחרת מאותם גדולים? מה שהם רואים אין כל אחד יכול לדעת, הם חיים בעולם אחר, עולמה של תורה, ויש להם דעת תורה.

המשנה לא באה לומר שאין לנו שום דעה, אלא שכל החכמה שיש לנו אינה יחסית לחכמתם של הגדולים מאיתנו. לא כל סוגיא שאנו לומדים אנו מבינים עד תכליתה, ולא כל קושיא שעולה לנו אנו מצליחים ליישב, ואם כן היאך זה פתאום עלתה על דעתנו שיש לנו חכמה מספיקה יותר מכל אלו שירדו לעמקי הש"ס וזכו לידיעת התורה? גם מה שאנחנו יודעים אנחנו לא יודעים, ומהיכן נפצה פה להבין כל מילה של הנהגה שנשמעת מפי גדולי הדור, לנתח אותה לצדדיה עד שנגיע להבין אפילו את מקום הטעות שיש בה...

זוהי החומרה היתירה שיש בביזוי תלמידי חכמים, שאינה דוקא מנהג ביזיון בעלמא, אלא העמדת האדם את עצמו במקום גדולים לחשוב את מחשבתם וללחום את מלחמתם, שכולה נובעת מטפשות ומחוסר חשיבה מוחלט, כביכול הוא המבין והוא היודע ואין דבר נעלם ממנו.

כבוד הספרים

פירוש נוסף כתב רש"י "המכבד את התורה - שאינו מניחה אלא במקום קדוש ולא על ספסל שיושבים בו בני אדם, גם לא תורה ע"ג תורה", וכן כתב רבינו יונה בתחילת דבריו: "ואיזהו כבוד תורה, שלא יניח ספרים בקרקע ולא ישב בספסל ובכסא כנגדם בשוה".

בימינו אין זה מצוי הדבר שמניחים ספרים בקרקע או אפילו שיושבים יחד עמם באותו ספסל, אבל גם בזמננו מצוי שהלומדים מוציאים את הספרים מהארונות, ובמקום להחזירם למקומם הראוי להם מניחים אותם על גבי הספסלים עד שהם מפוזרים בכל רחבי ביהמ"ד.

אין לך דבר השחתה גדול מאשר אדם שחושב על עצמו ורק על עצמו בלי להבחין מה יהיו תוצאות מעשיו. ראשית כל, אין לך אדם שלא מעדיף שכל ספר יהיה כבודו במקומו מונח, וכאשר ירצה לעיין בו לא יצטרך לחפש אחריו סדר שלם בכל רחבי בית המדרש. אם כן מדוע הוא מסוגל לעשות כך כלפי אחרים? וכי הוא חושש מביטול תורה או מאיבוד הריכוז אם יקום רגע אחד להחזיר את הספר שלקח?

ומלבד זאת יש לעיין טובא מה חושב אותו אדם, האם בסופו של דבר יש מישהו שאמור להחזיר את הספר במקומו? וכי האם אלו

פרק ד' משנה ו'. "כל המכבד את התורה גופו מכובד על הכריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הכריות".

כבוד תלמידי החכמים

פירשו הראשונים (לפי פ"א) שהמשנה עוסקת בכבוד תלמידי חכמים, שגם הוא כבוד התורה עצמו, בהיות שתלמידי חכמים מהווים בגופן מציאות של תורה, וכמה טפסאי הני אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא'. וכבר ידוע מדברי חז"ל בהרבה מקומות כמה גדול עונשו של המבזה תלמידי חכמים.

ו'מכבד תלמידי חכמים' אין הכוונה שמכבד את הת"ח שב'מפלגה' שלו, אותם ודאי הוא מכבד.. הכוונה היא לת"ח שנמצאים במפלגה האחרת, שהוא לא נמנה בין תלמידיהם ולא הולך לפי השקפותיהם, אבל זה לא מתיר ח"ו למעט בכבודם וכ"ש שחלילה לא לבזותם.

ושמעתי שאומרים בשם הגרי"ש אלישיב והגרא"ל שטינגמן שמה שפשטה בימינו המחלה הנוראה ש'אין רפואה למכתה' רח"ל ומכלה רבים וטובים זהו מידה כנגד מידה למה שבדורנו פשטה הרעה החולה הלזו שכל אחד רואה את עצמו בר סמכא להגיד את מה שעולה על דעתו כנגד גדולים וטובים ממנו ולהסביר ש'הוא לא יודע על מה הוא מדבר' ורק הנכד 'עבד עליו', הרי זהו מבזה ת"ח שאין רפואה למכתו.

ואין כל חדש תחת השמש, כבר בימים מקדם בזמנו של הגרעק"א התעוררה המחלוקת הנודעת בין מדפיסי ש"ס וילנא למדפיסי ש"ס סאלאוויטא וכילתה כל חלקה טובה, ובאותו זמן יצאו החולקים נגד רעק"א והלעיזו שבנו הג"ר שלמה שכנע אותו להורות כן ולעת זקנתו כבר אין בידו את היכולת להבחין בין תכלת לקלא אילן... על דברים אלו עצמם, שמוכרים לכל אוזן שומעת גם בזמננו, יצא הגרע"א בחריפות רבה ואמר דהוא ניהו ביזוי כבוד התורה שאין עליו מחילה (ואכן תוצאות קפידתו של הגרע"א היו נוראות ואימות, כנודע ליודעי העיתים במה דברים אמורים וא"כ כמה על כל אחד להיזהר בזה מאד גם כיום).

ובענין זה הביא רבינו יונה את היסוד הנודע "דבר ידוע הוא מהכרח הפסוקים והסברא שנותנת, שכל מי שמדבר טוב על הטובים ועל החכמים - שמוחזקין בו שהוא צדיק, וכל הדין אותם לכף חובה ולוקח במעשיהם לומר שאינן מכוונין ואינו רואה להיות להם זכות, וכשמדברין לפניו מן הרשעים מצדיק את מעשיהם - בידוע שיש בו שמץ רשעות".

פירושה של דברים, שבשלמא אם היה האדם רגיל לבזות את כל הנכנס בפיו, ולזלזל בכל אדם שמציגים לפניו, היינו יכולים לומר שהוא אדם ביקורתי, שרגיל לראות רע בכל מה שעומד מולו. וכן לאיך גיסא, אם היה משבח את כולם, בלי להבדיל בין טובים לרעים, היינו אומרים שהוא אדם חיובי שרואה את הכל באור ומתמקד בחצי הכוס המלאה. לא מזה ולא מזה היתה ראייה מה דעתם לגבי תלמידי חכמים, ועד כמה הם מכבדים את התורה. לפיכך כאן ערך האדם לתורה נמדד ביחס לצדיקים ורשעים יחדיו, שאם אותו אדם עצמו דן את הצדיקים לכף חובה ולא רואה להם זכות, ובחזקת מצדיק את מעשי הרשעים, 'בידוע שיש בו שמץ רשעות', ואין לך ראייה גדולה מזו שהוא בזה את התורה ולומדיה ולא מעריך את כבוד תלמידי החכמים.

ומתוך דברי רבינו יונה למדנו כאמור, שלא מדובר על כל אדם שפוער את פיו בלי הבחנה, אלא על אותו 'אויבער חכם' שבטוח שהוא הצודק ואין חכם ממנו עלי אדמות, ואילו אותו גדול שאמר את מה שאמר ודאי טעה, לא הבין נכון את פרטי העניין, לא היו לפניו את הנתונים הנכונים, או שבני ביתו סבבו אותו בכחש ובכזב... את הכל דן אותו אדם לכף חובה, והוא מוזיק את עצמו כמאן דאמר לומר על מעשיהם של החכמים 'שאינן מכוונין', שרואים ואינם יודעים מה רואים.

ניקח דוגמא פשוטה מהעולם שמבחוץ, אם יבוא סטאז'ר מתחיל שאך זה עתה נכנס לתורת הרפואה ויבוא לפרופסור ותיק בטענה שהוא לא

שמתנדבים בלית ברירה להחזיר את הספרים הם עבדים שמחוייבים לו? ויזועים דברי הקהילות יעקב במכתבו שכתב שודאי מי שאינו מחזיר את הספרים נגוע ב'מיידת אכזריות' והרי הוא עובר בלאו ד'לא תרדה בו בפרך'.

אם יתבונן האדם מה מביע כזה מעשה אנוכי של השארת ספר על מקומו, אין ספק שלא ימשיך זאת מכאן והלאה. לאו בשופטני עסקינו, ולא מדובר על חיות בר שדואגות רק לעצמן. אלא מאי, מדובר בכאלו שלא חושבים, ועושים את הכל דרך המקרה וההזדמן, בלי להתבונן במה שקורה סביבם. אך מי יודע מה אומר זה הדבר בעצמו, שהאדם ממשיך הלאה בלי לשים לב לאלו שלידו. פשוט וברור שזה לבד הוא חסרון מהותי בכל בנין הנפש ומעיד על רעת המידות.

ועל כל פנים הנוגע למשנתנו הוא, שמלבד עצם הריעותא שקיימת ביסוד התופעה, העיניים רואות כיצד יש כאן גם כן ביזיון חמור בכבוד התורה, כאשר הספרים מונחים זה על גבי זה כאבן שאין לה הופכין, חבוקים ודבוקים, וכאשר מוציאים את היסוד נופל כל הבנין. בדרך כלל הם עומדים בערימות עמוסות בשינוי צורה, ואך טבע הוא שלא יעבור זמן עד שיתקלקלו, ישחתו ויקרעו, תעובר צורתן וייצאו לסל הגניזה.

אם כן ודאי שגם זה כלול בכבוד התורה שכללו הראשונים בלשון המשנה, ומי שמקפיד לשמור על כבוד הספרים בכבודן הראוי להם, מלבד מה שזוכה לעצמו לשמור על נפשו כצורתה, זוכה גם ל'גופו מכובד על הבריות' השמור למכבדי התורה.

כבוד התורה

בפירוש הרע"ב כתב: "כל המכבד את התורה - הדורש החסרות והיתרות שבתורה ומראה טעם על כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה, אין לך כבוד תורה גדול מזה".

דברי הרב מברטנורא מסתמכים על דברי הגמרא במנחות (כ"ט, ב'): "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך, אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות".

ובמשנה בסוטה (מ"ט, א') נאמר 'משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה', וכתב רש"י דהיינו מהטעם האמור, "שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה".

נמצא אם כן שמקור הענין לדרוש כל קוץ וקוץ היה מנהגו של רבי עקיבא, שהיה יחיד 'בסוף כמה דורות' שיכל לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות, וטעמו היה להראות את כבוד התורה 'ש'אין בה דבר לבטלה'.

ואגב אורחא יש להעיר, דאם אכן זה היה טעמו של רבי עקיבא להראות שאין בתורה דבר לבטלה, מדוע נצרך לדרוש על כל קוץ תילי תילין של הלכות, לכאורה די לדרוש אפילו הלכה אחת בשביל להצביע על המשמעות שיש באותו קוץ.

ונראה לפרש על פי דברי רש"י בשבת (קל"ב). שכל מה ששייך לדרוש את התורה ב"ג מידות היינו דוקא גבי מה שנאמר מפורש בפסוקים, אבל מה שנלמד בהלכה למשה מסיני לא ניתן להדרש, ועל פי זה נראה שאכן היה די לרבי עקיבא לדרוש מכל קוץ של תורה רק הלכה אחת, אך לאחר שכבר נדרשה אותה הלכה נמצא שכעת היא מפורשת בתוך הפסוק, וממילא ניתן לדרוש אותה ממקומות אחרים ולהוסיף עליה עוד תילי תילין של הלכות...

ועל כל פנים יש לתמוה על דברי הרע"ב כיצד הוא כותב לנו שכבוד התורה הוא לדרוש תילי תילין של הלכות, והרי אחד היה רבי עקיבא בכל הדורות שיכל לדרוש כל קוץ וקוץ, ומה שייך עסק זה לגבינו, וכפי שכתב רבינו גרשום במכילתין מסכת בבא בתרא (י"ב, ב') על רבי עקיבא: "דקים לן דלא היה מעולם גברא כוותיה".

אך ודאי שאין הכוונה לדרך ההנהגה המוטלת על כל אחד ואחד, אלא לכבוד התורה שמוטל עלינו בעקבות דרכו של רבי עקיבא. לאחר שהוכח לנו שבכל קוץ וקוץ שבתורה יש תילי תילין של הלכות, זה יכול ללמד עד כמה התורה עמוקה מיני ים וכל מילה שבה טומנת בחובה עומק בלתי נגמור, שיש בכוחו להכחיש פתי וללמד תועים בינה.

כאשר יודעים כמה יש בדבר תוכן, זה עצמו מביא את האדם לכבד את הדבר. אם יש דברים שכתובים בלי מחשבה בתורת פיטומי מילי, הם דברים מזולזלים שאין בהם ערך, אך ככל שהדברים יותר בעלי

משמעות ממילא יש בהם יותר כבוד, והיחס אליהם משתנה בהתאם. על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בתורה הקדושה שכל מילה ומילה שלה אינה מיותרת ומעמידה מאחוריה עולמות שלמים שהאדם יכול להעמיק בהם עד אין חקר.

הדבר נוגע למעשה לכל אחד שלומד בעיון, לפעמים זה גורם ששוכחים שמדובר כאן ב'תורת ה', יש שמנסים להראות את כח שכלם ולכן מחפשים בכח קושיות ומוציאים תירוצים עקומים. צריך לזכור שהתורה היא תורת ה', ואין ענין להבין ולהעמיק בדבר שהוא לא תורת ה', לא לעקם את השכל ולא לחפש אחר חידושים מפוקפקים ומחדשים שאינם מקובלים. תורתנו מספיק גדולה ורחבה גם בלעדי זה.

התורה שאנו לומדים היא תורת ה', שכולה מציאות רוחנית שאין לנו בה שום השגה, ועל אף שאין בכווננו הדל לרדת עד סוף תכליתה מכל מקום יש לנו את היכולת להבין עד כמה היא מציאות עליונה, שכל מילה בה היא מאמר פיו של הקב"ה שתלה בה עולמות שלמים, ולהתייחס אליה בכבוד הראוי שמתחייב מרום ערכה.

כבוד לומדי התורה

דרך נוספת המתפרשת בדברי המשנה, הוא מה שנאמר בגמ' סוף מסכת יומא (פ"ו, א'): "ואהבת את ה' אלוך" שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" וכו'.

מכיון שהתורה היא תורת שמים, הרי הדבר מכריח שמי שמתעסק בה יתעדן ויתרומם ויתנהג אחרת משאר כל העם. אינו דומה מי שעומד ומשמש לפני המלך למי שמשוטט בחוסר מעש בחוצות קריה, וככל שעיסוק האדם יותר מרומם כך הוא אמור להראות כאדם בר מעלה.

בדרך כלל, האנשים מבחוץ רגילים להסתכל על בני תורה כאנשים אחרים שמחייבים התנהגות אחרת, וממילא כל מעשה ומעשה של בני תורה נבחן אצלם בשבע עיניים הרבה יותר מאדם רגיל. ובאמת, ההיגיון הפשוט מחייב שהנהגתו של האדם תהיה קשורה למה שהוא לומד, ולכאורה לא יתכן שהאדם יעסוק כל היום בדבר הרוחני ביותר ובעודו בחוץ יתנהג כשאר כל אדם, כל שכן כמו בהמה וחייה.

שמעתי פעם מהאדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זצ"ל שאמר, ש'בן תורה' היא הגדרה גדולה הרבה יותר מ'תלמיד חכם', שכן 'תלמיד חכם' הוא רק תלמיד של החכם, ואין זה מלמד משהו עליו עצמו. מה שאין כן 'בן תורה' הוא 'בן של התורה', וקיי"ל דברא כרעא דאבוה, שחלק ממהותו היא הטבע של האב, והדבר מחייב שאישיותו תהיה מעוצבת על פי התורה שלמד.

כאשר המשנה אומרת לנו 'כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות' אנו יכולים לקחת את הדברים כלפי עצמנו ולפרשם פשוטו כמשמעו, שכאשר אנו עומדים מול אנשים מבחוץ שמסתכלים עלינו במבט בוחן, ואנו מתנהגים בצורה מכובדת הראויה לבני תורה, הרי 'גופנו מכובד על הבריות' והם רואים בנו את היצוג ההולם של התורה - 'כמה נאים דרכיו וכמה נאים מעשיו'.

אמנם לאידך גיסא, פעמים שהאדם לא שם לב עד כמה הנהגתו לא מתאימה ועד כמה היא מזלזלת בעצם המושג של בן תורה. לא יתכן שבחור ישיבה יעמוד וילקק דבר מאכל ברחובה של עיר, או יעשה כל התנהגות שמתאימה לסוס ופרד, בלי 'שגופו' יהיה מחולל על הבריות' - הוא יהפוך את הגוף לגוף מחולל שאין בו שום כבוד עצמי.

כמו כן בחורים שמתפללים שחרית בבתי הכנסת (ולא בישיבה), עם אנשים כערכנו מתוך הציבור שלנו, שגם הם מביטים מבפנים על בני ישיבה ורואים אותם כבני אדם מרוממים שיושבים ועוסקים בתורת ה'. איזו צורה יש לבחור שמאחר לבוא וממהר לצאת, למחצה לשליש ולרביע, בן ישיבה צריך לדעת שיש לו אחריות. איך מסתכלים עליו ומה רואים בו. עליו לכבד את מעמדו ולהראות את כבוד התורה, על אחת כמה וכמה כאשר הוא יוצא החוצה למקום שבו אין בכלל הבנה במהותו של 'בן תורה', והוא מהווה את הפירוש היחידי לעצם המושג.

ועל כך כאמור אומרת המשנה 'כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות', שכפי המידה שייכבד האדם את התורה כך הוא עצמו יתעלה ויתרומם ויהיה אדם מכובד באמת, שדרכיו נאים ומעשים מתוקנים, ועליו הבריות אומרות ישראל אשר בך אתפאר.